

OSMANLI MİMARISİNİN KİLİS'TEKİ NADİDE BİR ESERİ: CANBOLATOĞULLARI KÜLLİYESİ

A Rare Work of Ottoman Architecture in Kilis: Canbolatogulları Complex

Akın TERCANLI

Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Sanatları ve Dini Müzik Anabilim Dalı, Kilis, Türkiye.

Asst. Prof., Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Division of Islamic Arts and Religious Music, Kilis, Türkiye.

akintercanli@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8736-0126

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 05 Mart / March 2025

Kabul Tarihi / Accepted: 21 Nisan / April 2025

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June 2025

Cilt / Volume: 27 **Sayfa/Pages:** 327-364

Atıf / Citation: Tercanlı, Akın. "Osmanlı Mimarisinin Kilis'teki Nadide Bir Eseri: Canbolatoğulları Külliyesi [A Rare Work of Ottoman Architecture in Kilis: Canbolatogulları Complex]". Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]-Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER] 27 (Haziran / June 2025): 327-364

<https://doi.org/10.51553/bozifder.1652023>

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Akın TERCANLI**).

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Öz

Kilis, Mercidâbık Muharebesi (1516) sonrasında Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçerek Halep'e bağlı bir sancak olmuştur. Yerleşim yerindeki yönetim değişikliği siyasi sonuçları kadar idari ve imar faaliyetleri açısından da birtakım yeniliklerin yaşanmasına ortam hazırlamıştır. Abbasi döneminden itibaren bölgede etkin bir aile olduğu anlaşılan Canbolatoğulları, Kilis'in yönetimi konusunda öne çıkmaya başlamıştır. Kasım Bey önderliğinde, Yavuz Sultan Selim Han ile başlayan aile ilişkilerinin diplomatik açıdan asıl yönü Kanuni Sultan Süleyman (salt. 1520-1566) zamanında belirlenmiştir. Babası Kasım Bey ile İstanbul'a gelen ve sarayda eğitim gören Canbolat Bey, Kilis'e sancakbeyi olarak atanmıştır. Kilis ve çevresinin öncelikli olarak güvenliğinden sorumlu olan Canbolat Bey, yerleşim yerinde sürdürdüğü imar faaliyetleriyle de Osmanlı kenti dokusunun oluşumuna hizmet etmiştir. Canbolat Bey tarafından yaptırıldığını bildiğimiz han, hamam, cami, bedesten ve türbe gibi yapılar 16. yüzyıl Kilis'inde imar faaliyetlerinin en önemli adımı olarak şehirdeki temel mimari yörüngeyi belirlemiştir. Bu çalışmada da vakfiyedeki bilgilere göre 1553 yılında var olduğu bilinen ve Kilis Sancakbeyi Emir Canbolat Bey tarafından yaptırılan Tekye/Tekke Cami, türbe ve medreseden oluşan Canbolatoğulları Külliyesi'ne odaklanılmıştır. Araştırma, külliye yapılarının mimari özellikleri ile bezemelerini kültür tarihini oluşturan somut eserler üzerinden değerlendirmeyi hedeflemektedir. Külliye yapılarının tarihini ve kültürel bağlamını derinlemesine anlamak, mimari özellikleri ile sanatsal değerini ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Araştırma boyunca yapıları aydınlatmaya dönük tarihî kaynaklar (vakfiyeler, arşiv belgeleri ile seyahatnameler), mimari analizler (plan, cephe ve mimari detaylar) ve kültürel veriler (yerel kaynaklar ile halk arasındaki adlandırmalar) çok yönlü bir şekilde irdelenmiştir. Dokümantasyon metodu temel alınarak hazırlanan çalışmada saha araştırması sonucunda elde edilen görsel verilerden, özellikle yapı analizlerinde sıklıkla yararlanılmıştır. Çalışmada yapının inşaa tarihi ve banisi hakkında bilgiler verildikten sonra mimari ve süsleme özellikleri detaylı bir şekilde analiz edilecektir. Bölümlere ayrılarak incelenen sanat eserlerinin, çağdaşları arasındaki yeri, bezemeler açısından öne çıkan unsurları ve daha genel manada ise Türk-İslam Sanatı açısından konumu ise değerlendirme ve sonuç kısmında irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Sanatları Tarihi, Kilis, Canbolatoğulları, Külliye, Tekye/Tekke Cami.

Abstract

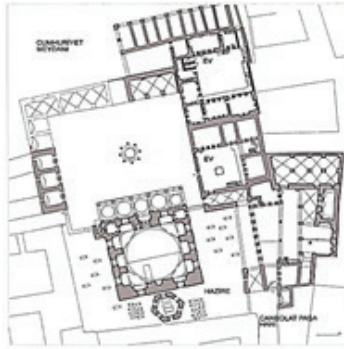
After the Battle of Marj Dābiq (1516), Kilis came under the control of the Ottoman Empire and became a sanjak of Aleppo. The administrative change in the settlement led to various innovations, not only politically but also in terms of governance and architectural developments. Canbolatoğulları, which is seen as an active family in the region since the Abbasid period, started to come to the fore in the administration of Kilis. The main diplomatic aspect of the family relations that began with Sultan Selim I under the leadership of Kasım Bey was determined during the reign of Sultan Suleiman the Magnificent (A.R. 1520-1566). Canbolat Bey, who came to İstanbul with his father Kasım Bey and was educated in the palace, was appointed as the sanjak bey of Kilis. Canbolat Bey, who was primarily responsible for the security of Kilis and its surroundings, also contributed to shaping the urban structure of the Ottoman city through the construction and development works he undertook in the settlement. Buildings such as inns, baths, mosques, covered bazaars and tombs, which are known were built by Canbolat Bey, determined the basic architectural trajectory in the city as the most important step of the construction activities in 16th century Kilis. This study focuses on the Canbolatoğulları Complex, which consists of a Tekye/Tekke Mosque, a tomb and a madrasah, built by Kilis Sanjak Bey Emir Canbolat Bey and known to have existed in 1553 according to the information in the endowment

charter (waqfiyya). The research aims to evaluate the architectural features and ornaments of the buildings that make up the complex through concrete works that constitute its cultural history. The main purpose of the study is to deeply understand the historical and cultural context of the buildings that make up the complex and to reveal their architectural features and artistic value. Throughout the research, historical sources (waqfiyyas, archive documents and travelogues), architectural analyses (plans, facades and architectural details) and cultural data (local sources and naming among the people) aimed at shedding light on the structures were examined in a multi-faceted manner. In the study prepared based on the documentation analysis method, visual data obtained as a result of field research were frequently used, especially in structural analyses. In the study, after providing information about the construction date and the benefactor of the structure, its architectural and decorative features will be analysed in detail. The place of the works of art, which are examined by dividing into sections, among their contemporaries, the prominent elements in terms of ornamentation and, more generally, their position in terms of Turkish-Islamic Art will be examined in the evaluation and conclusion section.

Keywords: Turkish-Islamic Art History, Kilis, Canbolatoğulları, Complex, Tekye/Tekke Mosque.

Giriş

Kilis'te bulunan cami, medrese ve türbeden oluşan yapı topluluğu Tekke Mahallesi'nde Cumhuriyet Meydanı'nda yer almaktadır. Bu yapıların yanı sıra türbenin olduğu alanda bir hazire, külliye'nin kuzeyindeki Paşa Hamamı (1553) ile günümüze ulaşamayan yapılardan bir bedesten, sayıları yüzün üzerinde olduğu anlaşılan dükkânlar, bir han ile Canbolatoğulları'na ait olduğu düşünülen çeşitli sivil mimarlık ürünleri, külliye'nin büyük bir yapı topluluğunun merkezinde yer aldığını göstermektedir (Res. 1).

Res. 1. Canbolatoğulları Külliyesi'nin Genel Vaziyet Planı¹

¹ Sıdika Bebekoğlu-Abdülhamit Tektuna, *Kilis Kültür Envanteri (Kentsel Mimari, Kırsal Mimari, Yazıt Eserleri)* (Ankara: Kilis Valiliği Yayınları, 2008), 94.

Vakfiyedeki adıyla Tekye Cami,² günümüze tamamı ulaşamayan geniş bir avlunun³ içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda avlunun güneyine konumlanan dinî mekân tek kubbeli, kare planlı ve beş gözlü son cemaat mahallinden oluşan bir görünüm arz etmektedir. Harimin güneyinde bir türbe yer almakta olup avlu ekseninde yer alan ve tamamı günümüze ulaşamayan medrese hücreleri ise batı kanadındadır. Harime bitişik olarak tasarlanan minare kuzeybatı köşededir. Çalışmada ilk olarak Tekye/ Tekke Cami'nin, inşa tarihi ve banisi hakkında bilgi verilecek, ardından ise yapıların mimari ve süsleme özellikleri detaylı bir şekilde analiz edilecektir. Bölümlere ayrılarak incelenen yapıların çağdaşları arasındaki yeri, bezemeler açısından öne çıkan unsurları ve daha genel manada ise Türk-İslam Sanatlarındaki konumu değerlendirme bölümünde irdelenecektir.

1. Tarihlendirme

Külliyeyi oluşturan yapılardan cami, medrese ve türbenin kitabesi yoktur. Harime giriş kapısı üzerinde dikdörtgen formlu mermer bir kitabelik vardır. Kitabeliğin içerisine günümüz Türkçesi ile “Canbolad Paşa Tekye Camiî Şerifi Arabî 960” ifadesi yazılmıştır. Kitabedeki bu ifadenin günümüze yakın bir zaman diliminde ekletilmiş olduğu anlaşılmaktadır.⁴ Kitabesi olmayan caminin “Canbolad/Canpolat Bey Vakfı” adında bir vakfiyesinin olduğu tespit edilmiştir.⁵ Arşiv belgesinde dikkatimizi çeken ilk husus “...Sabika Kilis ekrat beyi olan Canbulat Bey medine-i Kilis'te bina eylediği Tekye Camii...” ifadesinin kullanılmasıdır. Bu ifade, cami

² Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtları Arşivi'ndeki 607 numaralı defterde yer alan “Canbolad/Canpolat Bey Vakfı” isimli belgede “...Canbulat Bey medine-i Kilis'de bina eylediği Tekye Camii...” ifadesi geçmektedir. Metin Akis vd., *Kilis Vakıf ve Vakfiyeleri* (Kilis: Kilis Valiliği Yayınları, 2015), 138. Yapıya halk arasında “Tekke Camii” dendiği gibi banisine istinaden “Canbolatoğlu Paşa Camii” de denir. Evliyâ Çelebi (1611-1682) “padişâhâne” olarak nitelendirdiği yapının adını “Canpüladoğlu'nun Cami” ve “Canpüladdiyye Cami” olarak zikretmiştir. Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı vd. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 9/181-182.

³ Avlunun kuzeyinde yer alan ve günümüzde üzeri küçük bir kubbe ile kapatılan şadırvan orijinal değildir.

⁴ Bahsi geçen konu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

⁵ Akis vd., *Kilis Vakıf ve Vakfiyeleri*, 138-139. Vakfiyenin biri 1738 diğeri de 1912 tarihli olmak üzere iki kopyasının daha olduğu söylenmektedir. Abdulkadir Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999), 18.

adının tarihî belgede net olarak belirlendiğini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Cami ve aileye ait diğer yapılar hakkında bilgi veren vakfiye kaydı 1553 yılına aittir.⁶ Bu bilgiler, kitabesi olmayan ancak arşiv vesikasında adı geçen ve külliye'nin merkez yapısı olduğu anlaşılan caminin, 1553 yılında ayakta olduğunu göstermesi bakımından son derece önemlidir.

2. Bani

Vakfiyedeki bilgilere göre Tekye Cami, Canbolatoğulları⁷ ailesinden Emir Canbolat Bey (1500-1572/73) tarafından inşa edilmiştir. Kilis, Osmanlı hâkimiyetine geçince,⁸ şehirde geniş kapsamlı bir imar faaliyeti başlamıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan külliye başta olmak üzere araştırma konumuzun dışında kalan ve günümüze ulaşan Mevlevîhâne (1535-1553) ile Paşa Hamamı (1560) gibi günümüze ulaşamayan ancak varlığı bilinen bir han ile bedesten olmak üzere farklı nitelikte yapılar da bu aile tarafından yaptırılmıştır.⁹ Kilis'i inşa ettirdikleri eserlerle adeta bir Osmanlı şehri kimliğine kavuşturan aile hakkında bilgi vermek konumuzun seyri açısından oldukça önemlidir.

Canbolatoğulları ailesinin Kilis'e nereden geldiği tam olarak bilinme-

⁶ Vakfiyede Canbolat Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılan han, hamam ile sayıları yüzü bulan çeşitli dükkânlardan da bahsedilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Akis vd., *Kilis Vakfı ve Vakfiyeleri*, 138.

⁷ Arşiv belgeleri, seyahatname ve özgün çalışmalarda aile adının "Canbolatoğulları/Canpulad/Canpulat/Canpolat Oğulları ya da Canbuladoğlu" olmak üzere farklı şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Aileye verilen farklı isimler için bk. İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi* (İstanbul: Fatih Matbaası, 1968), 407; Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*, 17-18; Metin Tuncel, "Kilis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/5-8; Yusuf Küçükdağ, "Kilis Mevlevihanesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 24/24 (Aralık 2004), 260; Metin Akis, "İ. Hakkı Konyalı Armağanına Katkı: Kilis Sancağında Canbolat Oğulları Ailesinin Yönetimi", *Şehirlerin Sevdalıları İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı* ed. Hasan Bahar (Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2015), 392. Biz çalışmada arşiv vesikasındaki isimlendirmeyi yani "Canbolat" ifadesini temel aldık.

⁸ Feridun Emecen, "Mercidâbık Muharebesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004) 29/174.

⁹ Akın Tercanlı, "Kilis'in Hamamları, Çeşmeleri, Hanları, Evleri, Konakları ve Kamu Yapıları Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Geçmişten Günümüze Bilge Şehir Kilis*, ed. Mehmet Ali Yıldırım (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Kilis Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2023), 541-542, 561-562; Sıdika Bebekoğlu-Abdülhamit Tektuna, *Kilis Kültür Envanteri (Kentsel Mimari, Kırsal Mimari, Yazıt Eserleri)* (Ankara: Kilis Valiliği Yayınları, 2008), 94, 114.

mektedir. Buna rağmen ailenin Abbasiler döneminden itibaren yerleşim yerinde oldukları ileri sürülmektedir.¹⁰ Aile üzerine yapılan araştırmalarda ilk isim olarak Kasım Bey¹¹ adı zikredilmektedir. Kasım Bey'in, 1516 yılında Mısır seferine katıldığı anlaşılmaktadır. Sefer dönüşünde Kasım Bey ile on iki yaşında olduğu ileri sürülen oğlu Canbolat (Emir Canbolat Bey) Yavuz Sultan Selim Han ile İstanbul'a gitmiştir.¹² Kasım Bey'in İstanbul'a gelmesi ve sefer sırasında Osmanlı Devleti'nin yanında bulunması siyasi kariyerinde önemli değişikliklerin yaşanmasına ortam hazırlamıştır. Bu düşüncemizi destekleyen en önemli gelişme ise Kasım Bey'in ilk olarak Halep Beylerbeyi Karaca Ahmed Paşa'nın (öl. 1555) hizmetine girmesidir. Kasım Bey'in yükselişi ve Kilis'in, ailesine ocaklık olarak verilmesi, yapılan araştırmalara göre Yezidî Şeyhi İzzeddin Dermezanlu'yu rahatsız etmiş ve Dermezanlu "Kasım Canbulad eğer Halep ve çevresine gelirse büyük fesadlar çıkaracaktır." diyerek Halep Beylerbeyi Karaca Ahmed Paşa'yı Canbolatoğlu'na karşı kıskırtmıştır. Dermezanlu'nun sözlerini İstanbul'a ileten Karaca Paşa, Kasım Canbolat'ı idam ettirmiş mallarına da el koydurtmuştur.¹³ Babası Kasım Bey'in ölümü, bu çalışmaya konu olan külliyein banisi Emir Canbolat Bey'in siyasi kariyerinin başlangıcını oluşturmuştur. Babasının ölümüne rağmen Canbolat Bey'in İstanbul'da kaldığı ve saray-

¹⁰ Aile kökeni hakkında öne çıkan görüşlerden biri de Eyyubilerin, Haçlılarla mücadelesinde İslam topraklarını korumak adına günümüzde Halep'in 60 km. batısında bulunan İdlib'e bağlı bir yerleşim yerine bu ailenin yerleştirilmiş olduğudur. Canbulat Bey'in babası Emir Kasım Bey de İdlib civarına yerleşen Mened adındaki bir şahsın torunlarından biridir. Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi*, 424-426; Selim Hasan Haşşi, *Ali Paşa Canbulad* (Lübnan: Beyrut Matbaası, 1986), 14. Yapılan araştırmalara göre Mened öldükten sonra Canbulatoğulları ailesi Çerkes Memlûklüleri ile bir dizi çatışma yaşamıştır. Süleyman Duman, *Celali İsyanları Örneğinde Canbuladoğlu Ali Paşa İsyanı* (Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 50. Vakfiyede Canbolat Bey için geçen "Ekrad" ifadesinin konargöçer aşiret ya da Kürt boyu beyi anlamında kullanıldığı söylenmektedir. Şenol Çelik, "XVI. Yüzyılda Hanedan Kurucu Bir Osmanlı Sancakbeyi: Canpulad Bey", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 7 (Güz 2002), 7; Metin Akis, "Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Kilis Sancağındaki Aşiretlerin İdareleri, Nüfusları ve Yaşam Tarzları", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 23/35 (Mayıs 2004), 11.

¹¹ Konyalı'ya göre Kasım Bey'in, yetmiş oğlu vardır. Çeşitli isyanlara karşın Kasım Bey'in oğulları farklı bölgelere sürülmüştür. Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi*, 427-429.

¹² Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi*, 427; Haşşi, *Ali Paşa Canbulad*, 16. Peçevî, çocuk yaştaki Canbolat Bey'in Yavuz Sultan Selim Han'ı gördüğünden bahsetmektedir. Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999), haz. Bekir Sıtkı Baykal, 1/51.

¹³ Duman, *Celali İsyanları Örneğinde Canbuladoğlu Ali Paşa İsyanı*, 50; Haşşi, *Ali Paşa Canbulad*, 19.

daki eğitimine devam etiği anlaşılmaktadır.¹⁴ Bölgedeki güveni ve asayişini sağlamak adına Canbolat Bey'in, 1535 yılında,¹⁵ Kanuni Sultan Süleyman (şal. 1520-1566) tarafından Kilis'e sancakbeyi olarak atanması¹⁶ kendisine karşı duyulan güvenin en somut göstergelerinden biridir. Sancakbeyi olduktan sonra Canbolat Bey, yerleşim yerinde özellikle genel asayişin temini, bölge güvenliği, teftiş, isyan bastırma, eşkiya takibi ve hazine nakli gibi kritik konularda görev almıştır.¹⁷ Bölgede cereyan eden Ulyanoğlu isyanını bastırmak üzere Basra tarafına gönderilen Canbolat Bey, Bağdat Beylerbeyi İskender Paşa'ya (öl. 1571) yardım etmiştir.¹⁸ Eşkiyalığa izin vermeyen Emir Canbolat Kilis'te asayişini sağlayarak¹⁹ uzun yıllar şehrin Osmanlı kenti kimliğine dönüşmesine olanak sağlayan çok sayıda eser inşa ettirmiştir. Uzun yıllar Kilis'in sancakbeyi olan Canbolat Bey 1572/1573 yılında vefat etmiştir.²⁰

3. Canbolat Paşa (Tekye/Tekke) Cami

Cami, külliye'nin merkez yapısıdır. Yapının medrese ve türbe ile aynı zamanda inşa edilmediği anlaşılmaktadır. Kitabesi olmayan caminin daha önce de ifade ettiğimiz gibi bir vakfiyesi bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde külliye'yi oluşturan yapıların mimari ve süsleme özellikleri detaylı

¹⁴ Canbolat Bey'in, Kanuni Sultan Süleyman saltanatının ilk yıllarında sarayda eğitim almış olabileceği ifade edilmektedir. Esmâ Gürsu, *Celali İsyanlarından Canbolatoğlu Ali Paşa İsyanı* (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 23.

¹⁵ Canbolat Bey'in Kilis sancakbeyliğine atanma tarihi ile ilgili farklı görüşler de vardır. Bazı araştırmacılara göre Canbolat Bey 2 Aralık 1548 yılında sancakbeyi olarak görevlendirilmiş ve 26 yıl bu görevde kalmıştır. Çelik, "XVI. Yüzyılda Hanedan Kurucusu", 1.

¹⁶ Mücteba İlgürel, "Canbolatoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/144-145.

¹⁷ Mehmet Tektuna, *Hurûfât Defterlerinde Kilis Sancağı (1690-1832 Sosyoekonomik ve Kültürel Yapı)* (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları, 2020), 50.

¹⁸ Abdülkadir Özcan, "İskender Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 565-566.

¹⁹ Tektuna, *Hurûfât Defterlerinde*, 51.

²⁰ Canbolat Bey'in vefatının akabinde aile üyelerinden önce Cafer Bey yönetimi devralmış (1575-1582), vefatı üzerine de 1579 yılında Habib Bey sancakbeyi olmuştur. 1600'lerin başına kadar Canbolatoğulları ailesinin üyeleri farklı zaman dilimleri içerisinde Kilis'in sancakbeyi olmuşlardır. 1607 yılında meydana gelen Canbolatoğlu Ali Paşa isyanı ile ailenin Kilis ve çevresindeki yönetimi son bulmuştur. Canbolatoğulları ailesinin bir kısmı, Canbolatoğlu Ali Paşa isyanından sonra Kilis sancağından çıkartılmış ve daha güneye sürülmek suretiyle Lübnan'a yerleşmiştir. Akis, "İ. Hakkı Konyalı Armağanına Katkı", 402.

bir şekilde analiz edilecektir. Diğer yapılara nazaran en fazla mimari birime sahip olan Tekye Cami'nin her bölümü ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

3.1. Son Cemaat Yeri

Harime girişin hemen ön tarafında beş gözlü son cemaat bölümü yer alır. Son cemaat bölümü, altı sütun tarafından taşınmakta olup bölümlere ayrılan birimlerin üzeri de kubbelerle kapatılmıştır. Kubbeye geçişler pandantiflerle sağlanmıştır. Doğu, batı ve orta alanda yer alan kubbe diğerlerinden daha küçüktür. Pandantiflerin iç kısımlarında kalem işi tekniğiyle yapılmış bezemeler yer alır.²¹ Son cemaat yerindeki sütunlar birbirlerine sivri kemerlerle bağlanmıştır. Sivri kemer genişliğince yer alan kuşatıcı bir kemer cepheye hareketlilik kazandırmıştır. Kemer boşluklarının arasında birer tane olmak üzere toplam dört adet çörtenin varlığı dikkat çekicidir. Son cemaat yerindeki sütunlar yeckpare mermerdir.²² Sütunların kubbeleri taşıyan tepe noktaları ile örtünün ağırlığını zemine ilettikleri noktalarda kurşun renkli bilezikle kaplandığı görülür. Sütun başlıklarındaki mukarnas dolgular yapının mimari tezyinatına katılarak cepheyi hareketli kılmıştır. Ön taraftaki taşıyıcı sütunların arkasında bir diğer ifade ile harime giriş kapının yer aldığı cephede gömme olarak yapılmış iki sütun daha vardır (Res. 2-4).

²¹ Son cemaat yeri başta olmak üzere harim kubbesinin içinde, pencere alınlıklarının üstünde ve harim duvarlarında kalem işi bezemeler görülür. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde üzerinde durulacağı gibi kalem işlerinin büyük bir kısmı döneminden değildir.

²² Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi*, 407.

Res. 2. Tekye Cami
Son Cemaat Yeri

Res. 3. Tekye Cami Son
Cemaat Yerindeki Kubbe
İçleri ve Tek Sütun Detayı

Res. 4. Tekye
Cami Son Cemaat
Yerindeki Sütun
Başlıkları Detayı²³
(Restorasyon Öncesi)

Altı sütun tarafından taşınan beş gözlü son cemaat yerinin olduğu alanda ikisi büyük bir tanesi de küçük olmak üzere üç pencere bulunur. Batı kanadında yer alan ve minareye yakın olan pencerenin nefeslik şeklinde düzenlendiği görülür. Büyük boyutlu açıklıklar, harime giriş kapısının sağ tarafında yer almaktadır. Bu pencereler dikdörtgen formlu olup düz atkılıdır. Atkılarının üstünde kirli sarı, siyah ve kahverengi tonlarında zıvanalı birer silme yer alır. Buradaki renk geçişleri pencereyi üç yönden kuşatan çerçevede de kendini göstermektedir. Silmelerde mermer kullanılmıştır (Res. 5).

Res. 5. Tekye Cami Son Cemaat Yerindeki Pencere Düzenlemesi²⁴
(Restorasyon Öncesi)

Pencereler, dört yönden sivri kemerli ve pahlı bir silme kuşağı ile çevrelenmiştir. Sivri kemerli pencereyi kuşatan silmeler cepheyi hareketli kılmıştır. Pencerelerde yer alan bir diğer süsleme unsuru da alınlıklardaki çinilerdir. Beyaz zemin üzerine, kobalt mavisi tonlarında yer alan çinilerdeki bezeme konsepti dikkat çekicidir. Buradaki süslemede

²³ Bebekoğlu-Tektuna, *Kilis Kültür Envanteri*, 58.

²⁴ Tülay Kesmez, *Kilis Camileri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 27.

merkezdeki stilize olmuş çiçek motifi (muhtemelen lotus) ile bu çiçeğe bağlanan ve dört yana uzanan yarım hatayîleri andıran bir bezeme vardır. Büyük pencere alınlığında yer alan ve kemer hacmince genişlik bulan bu bezeme konsepti doğudaki ile aynı tezyini anlayışa sahiptir (Res. 6).

Res. 6. Tekye Cami Son Cemaat Yerindeki Pencere Alınlıklarında Yer Alan Çini Detayı²⁵

Son cemaat mahalli dışında yapının doğu ve batı cephesinde de pencereleri görmek olanaklıdır. Cephelerdeki altlı-üstlü pencere düzenlemesi birbirlerini tekrar eder niteliktedir. Alt kısımda yer alan pencereler, üsttekilerden daha büyük boyutlu olup dikdörtgen formudur. Kirli sarı ve siyah renkli taşların dönüşümlü olarak kullanıldığı çerçeveler dikkat çekicidir. Pencerelerde düz atkı kullanılmıştır. Sağır sivri kemerli alınlıklar tepe noktalarında, üst taraftaki pencerelerin olduğu yöne doğru düz atkılı silmelerle de kuşatılmıştır. Düzenleme açısından batı cephesine benzeyen doğu cephesindeki aydınlatma alanlarının tek farkı kuzeydoğu köşeyi aydınlatan bir pencerenin daha bulunmasıdır. Güney cephede mihrabın yer alması pencere düzenlemesini değiştirmiştir. Bu cephenin alt tarafına muhtemelen mihraptan dolayı iki pencere açılmıştır. Gerek cephelerdeki pencereler gerekse kubbe kasnağına açılan ve sayıları on altıyı bulan pencere düzenlemesi harimi aydınlatmıştır (Res. 7).

²⁵ Bilgin, “Kilis Tekke (Canpolat Paşa) Camisi’nin Mimarisi”, 9.

Res. 7. Tekye Cami, Doğu Cephesindeki Pencere Düzenlemesinden Detay

Son cemaat yerinin kuzeye açılan cephesinde dört çörten ile iki rozet vardır. Buradaki taş bezemelerin simetrik bir kaygıyla yerleştirildiği görülür. Rozetler, harime giriş bölümünün yer aldığı orta alandaki geniş kubbeyi taşıyan kemer yüzeylerine yerleştirilmiştir. Bu bağlamda orta alandaki kubbenin sağına bir soluna da bir çörten ile rozetin yerleştirildiği görülür. Çörtenlerden ikisinde, (kemerin doğusu ile batısında) motif olarak balık sırtı kullanılmıştır. Burada dikkatleri çeken bir diğer unsur da balık sırtı motiflerinin yer aldığı çörtenlerin hemen altına rozetlerin eklenmiş olmasıdır. Doğudaki yuvarlak rozetin içi altı kollu yıldız ve çokgenlerden meydana gelmiştir. Sekizgen olan diğer rozet ise ortasında sekiz kollu büyük bir yıldız ile çokgenlerden oluşmuştur (Res. 8-9).

Res. 8-9. Tekye Cami Son Cemaat Yerindeki Çörtenler ile Rozetlerden Detay

3.2. Minare

Yapının minaresi, ibadet mekânının kuzeybatı köşesine bitişiktir.

Mimari birime basık kemerli geçişten ulaşılır. Geçişin yer aldığı kaide süsleme açısından oldukça zengindir. Kaide kısmında bantlı süsleme olarak adlandırabilecek bezeme anlayışı hâkimdir. Bu bağlamda siyah ile kirli sarı renkli taşların değişimli olarak kullanılması söz konusudur. Minaredeki iki renkli taş işçiliği bağlı bulunduğu yüzeye hareket kazandırmıştır. Kaidede dikkati çeken bir diğer unsur pahlanmış köşelerdir. Güneybatı ve kuzeybatı köşelerde yer alan, yukarıdan aşağıya doğru genişleyen ve taşıyıcı özelliği olmayan dört sıra hâlindeki mukarnaslar dikkat çekici bir etkiye sahiptir. Mukarnaslı köşeliklerin üzerinde gövde yer alır. Çokgen biçimli gövdede üç bilezik ile mazgal pencereler vardır. Şerefe, minaredeki bezemenin yoğunlaştığı yerlerdendir. Mukarnaslı şerefe altındaki bezemelere şerefe korkuluğundaki alt kollu yıldızlar ile ajurlu bezemeler eşlik eder. Petek kısmı silindirikdir. Taştan yapılan külah ise koni biçimlidir (Res. 10-11).

Res. 10. Tekye Cami
Minaresindeki Renkli Taş
Bezemeler ile Mukarnaslı Köşelik
Detayı

Res. 11. Tekye Cami
Minaresindeki Şerefe Detayı²⁶

3.3. Harime Giriş

Son cemaat yerinin ortasından harime geçiş yapılır. Yapının planında da dikkat çeken bu durum giriş ile mihrap eksenine simetrik bir kaygı anlayışla tasarlanmış olduğunu göstermesi baskımının son derece

²⁶ Bebekoğlu-Tektuna, *Kilis Kültür Envanteri*, 59.

önemlidir. Harime geçiş bölümü yapıdaki taş bezemelerin en yoğun olduğu alanlardan da biridir. Basık kemerli geçidin hemen önünde biri doğu diğeri de batıda olmak üzere iki sütunçe varlığı dikkat çeker. Sütunçelerin başlıklarında mukarnas dolguları, taban kısımlarında ise kum saati motifi yer alır. Bu mimari parçaların olduğu alan ile basık kemerli harime geçiş kısmının yer aldığı yüzeyde kirli sarı ve siyah renkli taşlar görülür. Kirli sarı ve siyah renkli taşlar tıpkı minare kaidesinde olduğu gibi burada da bantlı süsleme ekseninde düzenlenmiştir. İki renkli taşın hareketli hâle getirdiği cephedeki süsleme unsurları basık kemerli geçit kısmının üstünde de devam etmektedir. Gömme sütunçelerin hemen üstünde geçit kısmını da içine alan bir kemer bulunur. Kemerde, kirli sarı ve siyah renkli taşlardan meydana gelen bantlı süsleme kuşağı yer alır. Basık kemer ile at nalı formu kemerin arasında yer alan kavsara kısmında stalaktitleri andıran mukarnas dolgusu yer alır. Kavsaranın tepe noktasında istiridye kabuğu formunu andıran mukarnaslar yukarıdan aşağıya doğru genişleyen altı sıralı bir düzenlemeye sahiptir. Mukarnas dolgusunu oluşturan kuşakların birbirlerinden farklı oldukları görülür. Mukarnas kavsaralı ve basık kemerli geçişin doğusunda ve batısında birer tane olmak üzere toplam iki adet mihrabiye yer alır. İki renkli taş süslemelerin devam ettiği mihrabiyelerin nişlerinde ise dört sıra hâlinde tanzim edilmiş mukarnaslı dolguları görmek olanaklıdır. Basık kemerin hemen üstünde dikdörtgen formu siyah bir çerçeve ile sınırlandırılmış iç kısmına “Canbolad Paşa Tekye Camiî Şerifi Arabî 960”²⁷ ibaresinin yer aldığı bir kitabelik vardır (Res. 12-15).

²⁷ Mermer kitabenin içerisine eklenen yazı orijinal değildir.

Res. 12. Tekye
Cami Harime
Giriş Kısımındaki
Süsleme

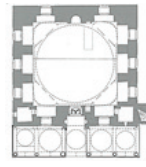
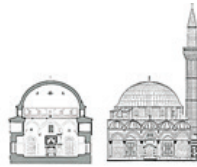
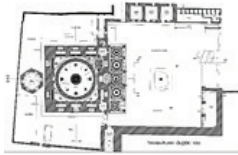
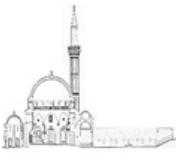
Res. 13. Tekye
Cami Harime
Girişteki Mukarnas
Detayı

Res. 14. Tekye Cami
Harime Girişteki
Mukarnas Detayı

Res. 15. Harime
Girişin Sağındaki
Mihrabiye

3.4. Harim

Yapının harimi geniş bir kubbe²⁸ ile kapatılmış olup kare bir plan-
lama göstermektedir. Harime girişin olduğu alanda yani kuzeydoğu ve
kuzeybatı cephede, plandan da anlaşılacağı üzere beşik tonozlu birer
hücre dikkat çekmektedir. Hücrelere, sivri kemerli nişe açılan ve basık
kemer şeklinde tanzim edilen geçişlerden ulaşılır. Kuzeybatıda yer alan
birim diğerinden farklıdır. Bu farkın temel sebebi minaredir (Res. 16-19).

Res. 16. Tekye
Cami Kesiti²⁹

Res. 17. Vakıflar
Genel Müdürlüğü
Arşivi'nde Yer Alan
Cami Planı³⁰

Res. 18. Tekye
Cami Kesitleri³¹

Res. 19.
Tekye Cami
Harim Planı³²

Harim kubbesi dört yöne doğru genişleyen gömme ayaklarla taşı-
nır. Örtüyü taşıyan sekiz gömme ayak ikişerli olarak yerleştirilmiştir.
Sekiz ayağın bu şekilde konumlanmış olması iç kısımda kalan ayakların
harime doğru taşıntı yapmasına sebebiyet verdiği gibi ayaklar arasında
kalan boş yüzeylerin de derin ve büyük bir niş şeklinde düzenlenmesine
olanak sağlamıştır. Kemerlerin boşlukta kalan yüzeylerine de harimin
aydınlatılmasına katkı sağlayan pencereler açılmıştır. Pencerelerde kirli
sarı ve siyah renkli taşlar kullanılmıştır. Bu alanlarda yer alan sivri kemerli
alınlıklarda ise çini kullanımı söz konusudur.³³ (Res. 20).

²⁸ Harim kubbesi 11. 40m. çapındadır. Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*, 11.

²⁹ Bebekoğlu-Tektuna, *Kilis Kültür Envanteri*, 57.

³⁰ Bilgin, "Kilis Tekke (Canpolat Paşa) Camisi'nin Mimarisi", 5.

³¹ Bebekoğlu-Tektuna, *Kilis Kültür Envanteri*, 55.

³² Bebekoğlu-Tektuna, *Kilis Kültür Envanteri*, 55.

³³ Yapıdaki bezemelerde bitkisel süslemelerin yanı sıra tek yapı tasvirleri, armalar, mızrak,

Res. 20. Tekye Cami Harim Kubbesi

Harim kubbesini yığma olarak yapıldığı anlaşılan gömme ayaklar taşır. İç kısmı kasnaklı olan kubbeye geçiş ögesi tromptur. Kasnağa açılan ve sayıları on altıyı bulan pencerelerle iç kısım aydınlatılmıştır. Kubbe eteğini bir kandillik dolaşmaktadır. Kubbenin iç kısmında, büyük bir çoğunluğu döneminden olmayan yazılar ile bitkisel süslemelerden meydana gelen tezyini bir koridor vardır. Kubbe dış cepheden sekiz adet payanda ile desteklenmektedir.

İbadet mekânının cephelerinde yer alan altı-üstlü pencereler dikkat çekicidir. Harimde toplam on adet pencere bulunur. Pencerelerde düz atkılar kullanılmıştır. Dış taraftan silmelerle kuşatılan açıklıklar aynı zamanda sathî sivri kemerlerle de hareketlendirilmiştir. Dış cephedeki taş

balta ile vazodan çıkan çiçek demetleri gibi geç dönem Osmanlı resim sanatının konseptine giren tasvirler de vardır. Bu bezemelerin makalede detaylı bir şekilde analiz edilmemesinin en önemli sebeplerinden biri bezemelerin genel karakterindeki bozulmalar ile tasvirlerin çok büyük bir kısmının çok sık tekrarlanan restorasyon dönemlerinden sonra eklenmiş olmasıdır. Harim duvarlarındaki tasvirlerin genel görüntüsü, betimlemelerin 1900'lerin başında yapılmış olduğunu düşündürür. Bu konu hakkında kesin bir yargıya varabilmek için daha detaylı verilere ihtiyaç vardır.

bezemenin yerini iç mekânda çini almıştır. Alınlıklarda özellikle kuzey cepheadekiler dışında, mihraba bakan yönlerde çini bezemeler vardır. Alttaki açıklıkların üzerine küçük birer pencere daha açılmıştır. Üst taraftaki pencerelerde vitraylı düzenlemeler yer alırken alt kısımlarda ise basık kemerli ve dikdörtgen formlu açıklıklar bulunur (Res. 21).

Res. 21. Tekye Cami Harim Duvarları

3.5. Harimdeki Yazılar

Kubbeyi taşıyan geniş kemelerin boşlukta kalan yüzeylerinde çeşitli yazılar yer alır. İç mekânda yer alan yazılardan özellikle mihrap yönünde “Allah”, “Muhammed” ismi okunurken mihrabın batısında dört halifeden “Ebu Bekir”, “Osman” isimleri, doğu yönünde ise “Ömer” ve “Ali” isimleri okunmaktadır. Mahfil katının yer aldığı kuzey cepheye ise Ehl-i Beyt’ten “Hasan” ve “Hüseyin” ismi zikredilmiştir. İsimler, madalyon içine yerleştirilmiştir. Mavi zemin üzerine beyaz boya ile yazılan yazıların konturları ise bezelidir. Buradaki bezemelerde stilize edilmiş bitkiler vardır. Kubbe içindeki yazılar ile çeşitli bezemelerin yer aldığı alanlardan biri de mukarnaslı tromplardır. Tromplarda yer alan yazılarda “Hamza el-Abbas”, “Talha ve Zübeyr”, “Abdurrahman ve Übeyde” ile “Sa’d ve Sa’id” isimli sahabe adları yer alır (Res. 20-21).

Kalem işi bezemelerin yoğunlaştığı yerlerden kubbe eteğinde de yazılar bulunmaktadır. Kubbe eteği, kademeli bir şekilde oluşturulan, dıştan iç kısma doğru daralan bir kuşak şeklinde tanzim edilmiştir. İçinde yer aldığı mimari birimin çapına göre ilerleyen bu kuşaklarda genel olarak üsluplaştı-

rılmış bitkiler (çiçekler ve dallar) hatayîler ve palmet motifleri yer alır. Giriş bir kompozisyon şeklinde devam eden kuşakların ilkinde “Esmâ-i Hüsnâ” yazılmıştır. Kırmızı zemin üzerine beyaz yazıların görüldüğü bu kuşağa mavi, kırmızı ve yeşilin tonları hâkimdir. Kubbe eteğindeki gibi altı kuşağa sahip olan kubbe göbeğine İhlas suresi ile “Bismillâhirrahmânirrahîm” ibaresi yazılmıştır. Göbek kısmının boşlukta kalan yüzeylerinde “Aleyke avnullah,³⁴ “Tevekkeltü alallah”,³⁵ “Re’sü’l-hikmeti mehâfettüllâh”³⁶ ve “Ve üfevvizu emrî ilallâh”³⁷ ifadesi okunur (Res. 20–21).³⁸

3.6. Mihrap

Yapının mihrabı harimdeki taş süslemelerin en yoğun olduğu alanlardan biridir. Bağlı bulunduğu duvar yüzeyinden kuzeye doğru taşıntı yapan mihrap³⁹ sivri kemerli görünümüne sahiptir. Harime giriş kısmında olduğu gibi buradaki mihrap nişinin iki yanına birer sütunçe yerleştirilmiştir. Mermer olduğu anlaşılan sütunçelerin kaidesinde palmetlerden meydana gelen kare bir altlık, bu altlığın üstünde de kum saati motifli yer almaktadır. Başlık kısmındaki motifin hemen üstünde ise iki sıra hâlinde tanzim edilen mukarnas kuşağı bulunur. Kum saatli mermer sütunların olduğu yüzeylerde yani yan bordür kuşağında sarı ve siyah renkli taşın münavebeli olarak kullanımı söz konusudur. Sütunçelerin bittiği alan ile kavsara uzantısının son bulduğu alan arasında oluk silme dikkat çeker. Oluk silmeden sonra yer alan kaval silme ile mihrap, iki kısma ayrılmıştır. Siyah renkli kaval silmenin hemen alt tarafında, geniş bir bordür şeklinde uzanan bir yazı kuşağı dikkat çeker. Kuşakta, ma’kılı⁴⁰ yazı stiliyle

³⁴ “Allah’ın yardımı üzerine olsun.”

³⁵ “Allah’a tevekkül ettim.”

³⁶ “Hikmetin başı Allah korkusudur.”

³⁷ “İşimi Allah’a havale ediyorum.”

³⁸ Bu alandaki bazı yazılar, 1950 yılına ait görüntülerde yer almamaktadır. Etek kısmındaki yazıların büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi buradaki ifadeler de olasılıkla yapıya sonradan eklenmiştir.

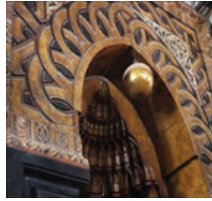
³⁹ Yapının mihrabı 4.20m. yüksekliğinde, 2.85m. genişliğinde ve dikdörtgen görünümüyle dikkat çekmektedir. Harimine doğru taşıntı yapan mihrabın hücresi yarım daire planlı olup bu kısım 1.10m. derinliğe ve 1.35m. genişliğe sahiptir. Nebi Butasım, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Osmanlı Dönemi Mihrapları (1515-1915)* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 145.

⁴⁰ Kübik bir yazı çeşidi olarak bilinen bu stilde, gözlü ve başlı harfler genellikle tam karedir. Yazı

oluşturulan ve yedi kez birbirini tekrar eden “Kelime-i Tevhid” ibaresi okunur. Yazı kuşağının hemen altında dikey panolarla hareketlendirilen bir alan yer almaktadır. Siyah, kahverengi ve toprak tonlarındaki süsleme kuşaklarının arasında, kirli beyaz renkli mermer blokların yer alması alandaki bezemelerin etkisini artırmıştır (Res. 22-25).

Res. 22. Tekye Cami Mihrabı

Res. 23. Tekye Cami Mihrabındaki Zengi Düğümü⁴¹

Res. 24. Tekye Cami Mihrabındaki Renkli Mermer Pano Detayı

Res. 25. Tekye Cami Mihrabındaki Ma'kili Yazı Detayı⁴²
(Restorasyon Öncesi)

Mihrabın üst bölümündeki süslemeler alt kısımlara göre daha hareketlidir. Siyah renkli kaval silmenin üstünde yer alan mihrap nişinin içi mukarnaslıdır. Detaylı bakıldığında buradaki mukarnasların üstten alt tarafa doğru genişlediği ve yedi basamaklı görüntü oluşturduğu anlaşılır. Üzerinde durduğumuz konulardan biri de mukarnas dolgularının özellikle altıncı ve yedinci sırasında karşımıza çıkan süslemeleridir. Buradaki mukarnasların üzerinde palmetler, yapraklı dallar ile stilize olmuş bitkiler yer almaktadır. Bitkisel süslemelerle hareketlendirilen mukarnaslarda ana rengin kahverengi olması ise dikkat çekicidir. Kavsaranın içinde yer aldığı sivri kemerin etrafında, kemer köşeliklerinde ve bordür kuşağında da süslemeler yer alır. Sivri kemeri kuşatan süsleme kuşağı bu bölümdeki en dikkat çekici bezemelerden biridir. Burada kemer genişliğince bir zencirek motifi⁴³ yer almaktadır. Zencirek motifinin sağ ve sol üstündeki alanlarda ve kenar boşluklarındaki yüzeylerde

çeşidi ile bu stilin kullanıldığı İslam sanatı yapıları için bk. Şerife Çakır, *Ma'kili Yazının Tasarım Özellikleri ve Kullanım Alanları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 28-30.

⁴¹ Bilgin, “Kilis Tekke (Canpolat Paşa) Camisi'nin Mimarisi”, 7.

⁴² Butasım, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Osmanlı Dönemi Mihrapları*, 630.

⁴³ Zengi düğümüne benzeyen bu bezemenin alışlagelmiş örneklerinden tek farkı geçmelerin bir düğüm ile keşimmemesidir. İslam sanatında geniş bir kullanım alanı bulan Zengi düğümü örnekleri için bkz. Alev Çakmakoglu Kuru, “Orta Çağ Anadolu Türk Mimarisinde Düğüm Motifi ve İkonografisi”, *Erdem* 51 (Ağustos 2008), 26-36.

kıvrım dallı bezemeler vardır. En dışta yer alan geometrik bordür kuşağının kenar hatları, palmet ile stilize olmuş yapraklarla doldurulmuştur. Mihrap alınlığında, kalem işi bezemelerin hemen üstünde Âl-i İmrân suresinin 37. ayeti yazılıdır. Mihrap tamamen mermerdir.

3.7. Minber

Harimdeki bezemelerin yoğun olarak görüldüğü yerlerden biri de orijinal minberdir.⁴⁴ Minber, mihrabın batısında yer almaktadır. Mihrap nişinin iç kısmındaki panolarda olduğu gibi minberde de mermer kullanılmıştır. Orijinal dokusu bozulmuş olan ahşap kapı kanatlarının etrafında bezemeler görülür. Taç kısmının altında yer alan giriş/geçiş bölümünde basık kemer kullanılmıştır. Basık kemerin alınlığında kirli sarı, beyaz ve siyah rengin münavebeli bir şekilde kullanıldığı renkli mermerlerden meydana gelen bir bezeme dikkat çeker. Buradaki renkli mermerlerde ise palmet ve rumî kullanılmıştır. Geçit kısmını hareketli kılan bir diğer mimari süsleme unsuru da taç kısmındaki düzenlemelerdir. Taç kısmı, alışlagelmiş uygulamaların aksine dört sıra mukarnas dolguları ile hareketlendirilen bir tepeliğe sahiptir. Tepeliğin üstünde, rumîlerin yer aldığı bir tepelik daha yer alır. Bezemeli geçit kısmından sekiz basamakla ulaşılan köşk kısmına geçilir. Taş bezemelerin yoğunlaştığı köşk dört sütun tarafından taşınan bir kubbe ile örtülüdür. Küçük kubbeyi taşıyan mukarnas başlıklı sütunlar birbirlerine iki renkli mermer (beyaz ve siyah) kullanılarak oluşturulan basık kemerlerle bağlanmıştır. Köşk korkuluğu ile yan aynalık kısmının üstünde yer alan minber korkuluğunda ağırlıklı olarak sarı renkli mermerin kullanıldığı görülür. Bir diğer ifade ile minberin temel bölümlerinde tıpkı mihrapta olduğu gibi sarı tonundaki mermer yoğun olarak kullanılmıştır. Köşk korkuluğunun hemen altında silme ile sonlanan dikdörtgen biçimli bir pano bulunur. Köşk kısmına geçit ile korkuluğun arasında kalan ve yüzeyinde herhangi bir süsleme unsuru yer almayan beyaz renkli mermer levha cepheyi hareketlendirmiştir (Res. 26-27).

⁴⁴ Minber ölçüleri hakkında bk. Kesmez, *Kilis Camileri*, 273

Res. 26. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki Çizimlerde Tekye Cami'nin Mihrabı ile Minberi⁴⁵

Res. 27. Tekye Cami Minberi

Minberin yan aynalık bölümü hareketli bir görünüm arz etmektedir. Bu alanda hem geometrik süsleme kuşakları hem de bitkisel karakterli bezemeler bulunur. Konsept açısından ilk dikkat çeken unsur, yan aynalığın üzerindeki iç içe geçen iki üçgendir. Hem içteki küçük üçgenin hem de dış çerçevede yer alan büyük üçgenin etrafı, siyah renkli kalın bir kontur oluşturacak şekilde tanzim edilen silme ile sınırlandırılmıştır. Büyük üçgen ile içteki küçük üçgenin arasına ajur tekniğiyle yapılmış çeşitli çiçekler ile çokgenlerden oluşan geometrik kompozisyonlar yerleştirilmiştir. İç kısımda yer alan ve beyaz mermerden meydana getirilen küçük üçgenin içi ise stilize olmuş palmet ve rumîlerle doldurulmuştur (Res. 28).

Res. 28. Tekye Cami Minberinin Aynalık Kısım⁴⁶ (Restorasyon Öncesi)

Yan aynalığın süpürgelik kısmı, zikzak motifleriyle sınırlandırılmış

⁴⁵ Kesmez, *Kilis Camileri*, 209.

⁴⁶ Kültür Envanteri, "Kültür Envanteri Canpolat Paşa Tekye Cami", (Erişim 22 Ekim 2023).

geniş bir bordür kuşağı şeklinde tanzim edilmiştir. Bordürün içerisinde yedi pano bulunur. Kuzey tarafa yakın olan pano korkuluğun uzantısıyla uyumlu bir şekilde sonlanmaktadır. Mihraba yakın alandaki soldan birinci panonun içerisinde ve kare panonun boşlukta kalan yüzeylerinde palmet motifleri görülür. Geometrik kompozisyonların egemen olduğu ikinci, dördüncü ve altıncı panodaki çokgenler, kırık çizgilerin birbirleriyle bağlantısı sonucunda oluşmuştur. Mihrap kavsarasını kuşatan kemerde olduğu gibi bu üç panoda da Zengi düğümü dikkat çeker. Diğer panolarda palmet motifleri yer almaktadır (Res. 29).

Res. 29. Tekye Cami Minberinin Süpürgelik Kısımında Yer Alan Motif Detayları⁴⁷ (Restorasyon Öncesi)

3.8. Mahfil

Harimde müezzin ve kadınlar mahfili bulunmaktadır.⁴⁸ Bu iki mahfil katı basık kemerli harime girişin olduğu alanda yani kuzey cephededir. Müezzin mahfili harime giriş kapısının hemen üzerinde kadınlar mahfili ise kuzeybatı köşede yer alır. Yapının planından anlaşıldığı kadarıyla mihrabın kuzeyindeki mahfil düzenlemelerine basık kemerli harime giriş kapısının batısında kalan ve dama çıkışı da sağlayan küçük bir açıklıktan ulaşılmaktadır. Kadınlar mahfili, mihrabın olduğu yöne doğru çıkıntı yapmaktadır. Çıkıntı yapan birimler hem doğu hem de batı cephedeki ahşap konsol üzerine oturur. Üst kata çıkışı sağlayan merdivenlerden mahfillere ulaşılmaktadır. Tıpkı kadınlar mahfilinde olduğu gibi müezzin mahfiline de basık kemerli geçit kısmından ulaşılır. Mihrabın olduğu alana

⁴⁷ Bebekoğlu-Tektuna, *Kilis Kültür Envanteri*, 57.

⁴⁸ Mahfil ölçüleri için bk. Kesmez, *Kilis Camileri*, 26.

doğru çıkıntı yapan birimler, kadınlar mahfilinin tersine taş konsollar üzerine yerleştirilmiştir.

Kadınlar mahfili ile müezzin mahfilinin olduğu kuzey cephe süslemelerden nasibini en az alan kısımlardan biridir. Günümüze diğer cephelere kıyasla sade bir şekilde gelen kuzey cephenin bezeme açısından zaman içerisinde değişime uğradığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1950 yılına tarihlenen ve mahfil katının olduğu alanı gösteren bir fotoğraf konu hakkında fikir vermektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yer alan bu görüntüye⁴⁹ göre bu alanda yani kadınlar mahfilinin altındaki duvar yüzeyinde mimari tasvirler ile çeşitli ağaç ve bitkilerin yer aldığı bir ada tasviri dikkat çekmektedir. Buradaki manzara tasviri günümüze ulaşmadığı gibi manzara betimlemesinin üzerinde, içerisinde Arapça yazılar olduğu anlaşılan dikdörtgen formlu bir kitabelik de günümüze ulaşmamıştır (Res. 30).

Res. 30. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Yer Alan ve Günümüze Ulaşamayan Müezzin Mahfil Katının Altındaki Manzara Tasviri⁵⁰

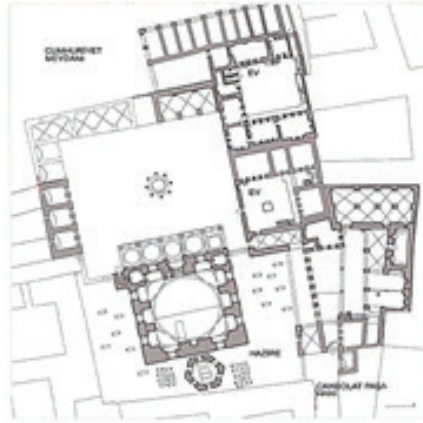
4. Medrese

Külliyenin önemli yapılardan biri olan medrese günümüze orijinal dokusu büyük oranda değişime uğrayarak gelmiştir. Mevcut temel izlerinden hareketle hazırlanan külliye ait genel vaziyet planı, harimin

⁴⁹ Kesmez, *Kilis Camileri*, 27.

⁵⁰ Kesmez, *Kilis Camileri*, 280.

kuzeyinde yer alan medresenin bir giriş kapısı olduğu yönündedir. Günümüze ulaşan ve hücreli alanlardan meydana gelen medreseye kuzey, doğu ve batıdan açılan girişlerle ulaşılmaktadır. Asli dokusunu büyük oradan kaybettiği anlaşılan hücrelerden kuzey cephede olanları çapraz tonoz batı kanadında yer alanları ise beşik tonoz örtülüdür. Batı ve doğu cephede yer alan kapıların basık kemerli olduğu görülür (Res. 31).

Res. 31. Tekye Cami'ye Göre Medresenin Konumu ve Planı⁵¹

Medresenin batı kanadındaki hücre cephesi ile kuzey yöndeki cephe birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Bahsi geçen farklılığın ilk belirtisi, batı kanadındaki cepheye açılan pencerelerde kendini gösterir. Kuzeybatı yönündeki basık kemerli girişin sağına doğru sıralanan pencerelerde basık kemerler kullanılmıştır. Hücrelerin genel kurgusu (camekânlarla kapatılması gibi) zaman içerisinde değişime uğradığını gösterir (Res. 32).

⁵¹ Bebekoğlu-Tekruna, *Kilis Kültür Envanteri*, 54.

Res. 32. Canbolatoğulları Külliyesi'nden Günümüze Özgün Dokusu Bozularak Gelen Medresenin Batı Kanadı

Medresenin kuzey tarafında günümüze ulaşamayan bir revak dokusu ile portalin varlığı bilinmektedir.⁵² Günümüzde bu alan geniş sivri kemerli, camekânlarla kaplı ve revaklı bir mekâna dönüşmüştür. Yapının planından buradaki hücrelerin de çapraz tonoz örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Doğu kısmındaki revaklar döneminden olup bölmenin batısında kalan revaklar ise sonradan eklenmiştir.

5. Türbe

Anıt mezar altıgen planlı olup konum olarak caminin kible duvarının hemen önünde yer almaktadır. Türbeye, doğu cephede yer alan basık kemerli bir geçitten girilir. Basık kemerli geçitte kullanılan sarı ve siyah renkli taş bulunduğu yüzeye hareketlilik kazandırmıştır. Hem basık kemerli girişin olduğu doğu cephesine hem de diğer cephelere açılan altı-üstlü pencereler dikkat çekicidir. Örtüye yakın olan yüzeylere yani üst kısma altı alt tarafa ise beş pencere açılmıştır. Sayısal olarak birbirlerinden farklılaşan pencereler genel form ve biçim açısından da aynı değildir. Alt kısımda yer alan pencereler hem daha büyük hem de düz bir atkı ile son bulurken üst taraftaki açıklıklarda sivri kemerler kullanılmıştır. Alt kısımda yer alan ve açıklıkları dört yönden kuşatan sarı ve siyah renkli

⁵² Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*, 22; Kesmez, *Kilis Camileri*, 30.

münavebeli taş kullanımı, bulundukları alanı hareketli kılan yegâne mimari bezemedir (Res. 33).

Res. 33. Canpolat Paşa Türbesi⁵³ (Restorasyon Öncesi)

Altıgen planlı türbenin üzeri caminin kubbesinde olduğu gibi kurşunla kaplıdır. Mevcut görüntüden tuğladan örüldüğü anlaşılan kubbe kasnak olmaksızın doğrudan duvarların üzerine oturmaktadır. Türbenin içinde kitablesiz sandukalar yer alır.⁵⁴ Türbenin avlusunda bir hazire yer alırken minarenin batısında ise bir türbe daha bulunmaktadır. Bu türbenin avlu ile hazire arasına yerleştirildiği görülür. Burada metfun kişinin, aile üyelerinden Hacı Bekir Canbolat (doğ. 1889-öl?) olduğu söylenmektedir.⁵⁵

6. Onarımlar

Tekye Cami zaman içerisinde⁵⁶ özellikle 1950 yılından sonraki arşiv fotoğraflarından edinebildiğimiz kadarıyla pek çok defa yenilemeye, değişime, kimi zaman ise eklemelere maruz kalmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından dinî mekân 1952, 1962, 1972, 1992 ve 2018 yılında tamir edilmiştir. Tarihî kayıtların verdiği bilgileri görsel veriler üzerinden analiz etmek değişimlerin somut izlerini görmek adına daha olanaklıdır.

⁵³ Kesmez, *Kilis Camileri*, 28.

⁵⁴ Emir Canpolat Bey'in sandukasının türbenin içinde olup olmadığı bilinmemektedir.

⁵⁵ Kesmez, *Kilis Camileri*, 29.

⁵⁶ Caminin tamir edilmesine ilişkin en eski kayıt 1765 tarihli bir arşiv vesikasına dayanmaktadır. Vesikadan anlaşılan harap durumdaki caminin onarılması konusunda bir teklifin olduğudur. Teklif sonucunda dinî mekânın onarılıp onarılmadığı bilgisine belgede yer verilmemiştir. Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*, 17.

Bu bağlamda 1952 yılında olmayan kalem işleri 1962 yılında eklendiği gibi 1962 yılında eski şadırvana ait kalıntıların da kaldırıldığı anlaşılmaktadır.⁵⁷

24 Nisan 2016 tarihinde Suriye'den terör örgütleri tarafından Kilis'e atılan bir roket sonucu tarihî yapı zarar görmüş terör tehdidi ortadan kalkınca yapı tekrar onarılmıştır. Külliye, 6 Şubat 2023 tarihindeki Maraş merkezli depremlerden de hasar almıştır. Kilis'te depremde zarar gören pek çok tarihî yapının onarımında olduğu gibi Tekye Cami'nin restorasyonuna da 2024 yılında başlanmıştır. Restorasyon çalışmaları hâlen devam etmektedir.

7. Değerlendirme

Külliye, Kilis sancakbeyi olan ve 1600'lerin başına kadar şehre doğrudan hizmet eden Canbolatoğulları ailesinin ve şehrin en önemli yapı topluluğudur. Vakfiyesindeki kayda göre 1553 yılında var olduğunu bildiğimiz yapı topluluğunun merkez yapısı olan Tekye Cami ile kent dokusunda bir değişimin yaşandığını söylemek de mümkündür. Bir diğer ifadeyle, Canbolatoğlu ailesinin imar faaliyetleri yerleşim yerinde bir yandan Osmanlı kent imajının oluşumuna hizmet ederken diğer yandan da Kilis Ulu Cami (1388) etrafında gelişen kent dokusunun⁵⁸ farklı bir merkeze doğru kaymasına olanak sağlamıştır. Memlûklü çağına ait olan Ulu Cami'den konum olarak farklı bir alanın seçilmiş olması bu açıdan oldukça önemlidir. Burada unutulmaması gereken bir diğer husus da sadece külliyenin değil günümüze ulaşamayan ancak aileye ait olduğu bilinen çeşitli konakların, bedestenlerin ve ticari yapıların da yeni oluşan sokak düzeninin içerisine yerleştirilmeye çalışılmış olmasıdır.

Canbolatoğlu Külliyesi inşa edildiği tarih, kent dokusu içindeki konumu ve yerleşim yerinin merkezinde yer almasıyla şehir içi külliye grubuna dâhil olmaktadır.⁵⁹ Bu bağlamda Canbolat Bey tarafından yaptırılan bu külliye şehirdeki Osmanlı kenti imajının oluşumuna doğrudan

⁵⁷ Kesmez, *Kilis Camileri*, 31.

⁵⁸ Akın Tercanlı, "Kilis Ulu Cami Süslemeleri", *Sosyal Bilimler Işığında Edebiyat, İletişim, Sanat, Eğitim, İslami İlimler ve Felsefe Yazıları*, ed. Halil Aldemir-Mustafa Ayyıldız (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları, 2022), 111-113.

⁵⁹ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Külliye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002) 26/542-544.

hizmet etmiştir. Külliye'nin merkezinde caminin yer alması da incelediğimiz bu yapı grubunu “cami odaklı külliyeler” kategorisine dâhil etmemize olanak sağlamaktadır.

Tekye Cami'nin mimarı bilinmemektedir.⁶⁰ Dinî mekânın genel tasarım özellikleri, planı ve dış cephesindeki piramidal görünümü gibi uygulamaları eserin Klasik Osmanlı mimarisi üslubunda yapıldığını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda caminin şehirdeki aynı türden yapılar içinde de tek olmasına doğrudan olanak sağlamıştır. Cami inşa edildiği yıllarda Kilis, Halep'e bağlı bir sancak olarak idare edilmektedir. 1544/45-46 yılında Mimar Sinan tarafından (1490-1588) Halep'te Hüsrev Paşa Külliyesi inşa edilmiştir.⁶¹ Bu külliye'nin özellikle Hüsreviye Cami'nin konumuz açısından önemi yapının hem plan hem tarih hem de cephe tasarımı açısından Tekye Cami'ne olan yakınlığıdır.⁶² Tasarım benzerliği dışında Tekye Cami'nin Mimar Sinan tarafından yapıldığına dair herhangi bir belge günümüze ulaşmamıştır. Bütün bu bilgilere rağmen Tekye Cami'nin mimari kurgusu, özenli cephe tasarımları ve motif zenginliği ile Mimar Sinan tarafından yapıldığını bildiğimiz Hüsrev Paşa Cami'ne benzerliği önemlidir. Bu durum da bizlere Tekye Cami'nin, Mimar Sinan ekolünü bilen bir usta ya da usta grubu tarafından yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Tek kubbeli, kare planlı ve beş gözlü son cemaat yeri ile dikkat çeken cami planı cephe özellikleriyle oldukça etkileyicidir. Merkezdeki kubbenin dört yöne doğru genişlemesi ve örtünün büyük yığma ayaklar tarafından taşınması, duvarların klasik dönem yapılarında olduğu gibi perde duvar konumuyla mimari kurguya katılmasına olanak sağlamıştır. Plan nezdinde karşımıza çıkan uygulamalar ile yapının dış cephesindeki tasarım anlayışı,

⁶⁰ Aile tarafından yaptırıldığını bildiğimiz Paşa Hamamı ile Mevlevihâne'nin de mimarı bilinmemektedir.

⁶¹ Semavi Eyice, caminin 1545-1546 yılları arasında inşaatının tamamlanmış olması gerektiğini bunun sebebi olarak da yapının banisi olan Deli Hüsrev Paşa'nın 1546 yılından sonra hayatta olduğu bilgisinin tartışmalı olduğunu söylemektedir. Semavi Eyice, “Hüsreviye Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999) 19/57. Mimar Sinan tarafından yapılan bu külliye Suriye iç savaşında tahribatlara maruz kalmıştır.

⁶² Süreyye Eroğlu Bilgin, “Kilis Tekke (Canpolat Paşa) Camisi'nin Mimarisi ve Süsleme özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *II. İksad Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi* (Gaziantep: İksad Yayınları, 2018), 1/6.

klasik dönem camilerinde olduğu gibi eserin piramidal bir görünüm sergilemesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda dinî mekân plan bakımından Halep Hüsrev Paşa, İstanbul Silivrikapı Hadım İbrahim Paşa (1551), Tekirdağ Rüstem Paşa (1552/1553), Diyarbakır Behram Paşa (1564-1572), Tokat Ali Paşa (1572-1573), Ilgın Lala Mustafa Paşa (1576) ve Bağdat Abdulkadir Geylani (1534) camileriyle benzer özellikler taşımaktadır.⁶³

Cami'nin cümle kapısı, mihrabı ve minberi bölgede egemen olan yerel üsluba ve geleneklere göre tanzim edilmiştir. Bu bağlamda Halep Firdavs (1236-1242) ile Sultaniye (1223) Medresesi'nin mihrabı, Kubbetü's-Silsile'nin (13. yüzyıl) ve Halep Behramiye Cami'nin (1580-1583) mihrabı en yakın örneklerdir. Anadolu'da ise Alaaddin Cami (12. yüzyıl)⁶⁴ ve Konya Karatay Medresesi'nin (1251-1252)⁶⁵ taş kapısında Tekye Cami bezemelerinde olduğu gibi güney etkili bezemeler görülmektedir.⁶⁶ Yapının inşa edildiği dönemden orijinal hâliyle günümüze ulaşan minberi de taş bezemeler açısından oldukça değerlidir. Minberdeki motif zenginliği, taşın kullanımı ve süslemelerdeki özenli işçilik Kilis'teki yapılar arasında tektir.

Türk-İslam bezeme konseptinde iki renkli taşın hâkim olduğu bezeme anlayışı, güney çizgisindeki yapılarda diğer bölgelere nazaran daha belirgindir. Şam üzerinden Anadolu'ya taşındığı düşünülen bu bezeme anlayışını Konya Alaaddin Cami'nin harime giriş kapısında görmek olanaklıdır.⁶⁷ Bu bağlamda Kilis'teki iki renkli taş bezemelerin en nadide olduğu yapılardan olan Tekye Cami'ne, münavebeli taş kullanımı açısından Paşa Hamamı, Mevlevihâne ve Kilis Ulu Cami minaresinin kaidesi ile Hoca Hamamı (1545) örnek olarak verilebilir. Bölgesel bezeme konsepti açısından incelediğimiz dinî yapının cephe tasarımları Adana, Gaziantep ve

⁶³ Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*, 20.

⁶⁴ Rüçhan Arık- Oluş Arık, *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini; Selçuklu ve Beylikler Devri Çinileri* (İstanbul: Kale Grubu Kültür Yayınları, 2007), 55.

⁶⁵ Doğan Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 168.

⁶⁶ Bilgin, "Kilis Tekke (Canpolat Paşa) Camisi'nin Mimarisi", 10. Cephe tasarımı açısından iki renkli taşın hâkim olduğu yapıları özellikle Memlûklü sanatında görmek olanaklıdır. Julia Gonella-Meinecke Viktoria, "Suriye, Filistin ve Mısır: Eyyûbiler, Memlûkler ve Haçlılar/ Mimarî", çev. Nurettin Elhüseyni, *İslam Sanatı ve Mimarisi*, ed. Markus Hattstein-Peter Delius (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2007), 174-193.

⁶⁷ Yılmaz Önge, "Alaaddin Keykubad Döneminde Konya'da İnşa Edilmiş Mimarlık Eserleri", *Selçuk Üniversitesi Selçuk Araştırmaları Dergisi* 3 (Haziran 1988), 52.

Kahramanmaraş'taki çağdaşı olan camilere büyük oranda benzemektedir. Ramazanoğlu Beyliği yapısı olan Adana Ulu Cami (1508-1541) doğu taç kapısı ile harime giriş kapısındaki bezeme konseptiyle Gaziantep Bostan Cami (1577) yakın örnekler arasındadır.⁶⁸ Cephesindeki renkli taşlardan ve mihraptaki Zengi düğümünden meydana gelen süsleme konsepti açısından üzerinde duracağımız konulardan bir diğeri süsleme ile mimari program açısından seçiciliktir. Bir diğer ifade ile Kilis'in sancakbeyi tarafından yaptırılan Tekye Cami'nin mimari programını oluşturan tek mekânlı ve kubbeli cami, altıgen planlı türbesi ve Konya İlgin Lala Mustafa Medresesi'ne (1576-1584) benzeyen klasik dönemdeki medrese planının bizleri anlattığı unsurlar ile bezeme konseptinin unsurları aynı değildir.⁶⁹ Külliye'nin merkez yapısı olan cami ile türbede plan bakımından klasik Osmanlı mimarisinin daha önce de ifade ettiğimiz aynı çağ ve dönem özelliklerini taşıyan mimari bir geleneğe uyulmuşken bezemelerde ise güney etkisi baskın bir şekilde dikkat çekmektedir.

Canbolatoğulları Külliyesi, Osmanlı Devleti'nin en ünlü seyyahlarından biri olan Evliyâ Çelebi'nin (1611-1682) de ilgisini çekmiştir. 1671 yılında Kilis'e geldiği anlaşılan seyyah, şehrin Halep'e bağlı bir sancak olduğundan bahsederek şehirde öne çıkan yapıları kendine has üslubu ile yorumlamıştır. Seyyahın yorumladığı yapılardan biri de Tekye Cami'dir. Yapı için "...malik padişahâne cami..." ifadesini kullanan yazar, ibadethanenin padişahlara yaraşır bir eser olduğundan bahsetmiş, plan ve bezemeler için şöyle demiştir:

"...Canpolatoğlu'nun camiidir ki bir yüksek kubbedir. Dört yarım kubbeli ve bir sanatlı mihrap ve minberi var ki bu asırda şebekesine kalem vurur mermerci yoktur. İbret gözüyle baksan insan taaccüp edip hayran olur. Bir sanatlı köşk gibi bir müezzin mahfili var ki bu cami içinde sanki süslü bir kürsüdür..."

Seyyah ayrıca yapının özellikle günümüze de ulaşan minberi ve mihrap

⁶⁸ Fevziye Eker-Furkan Köksöken, "Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep Örnekleri Işığında Suriye-Zengi Üslubunun Mimari Süslemeye Etkileri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 13/Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu Özel Sayısı (Ekim 2023), 100.

⁶⁹ Ahmet Akman, "Dayanışma Simgesi İmareter ve Anadolu'dan Bir Örnek: İlgin Lala Mustafa Paşa İmareti", *The Journal of Social Science* 6/12 (Eylül 2022), 309.

rabî karşısındaki hayranlığını dile getirmiştir: “...Dış sofaları 6 ibretlik sütun üzerinde 7 kubbedir, sanki her biri mavi kâsedir ve bukalemun nakşıdır...” Evliyâ Çelebi’nin kullandığı bu ifade hem yapının 1671 yılındaki son cemaat yerinde yer alan kalem işi bezemeleri hem de son cemaat yerindeki sütunların durumu hakkında bilgi vermektedir. Son cemaat mahallindeki sütunlar için “...bukalemun nakşı...” yorumunu yapan Evliyâ Çelebi, buradaki kalem işi bezemeler ile renklerden bahsetmektedir. Seyyahın kullandığı “...Dış sofaları 6 ibretlik sütun üzerinde 7 kubbedir...” ifadesi son cemaat mahallini tarif etmektedir. Burada dikkatimizi çeken husus yazara göre kubbe sayısının yedi olmasıdır. Son cemaat yerindeki kubbeler, günümüzde altı sütun tarafından taşınmaktadır. Evliyâ Çelebi tarafından bu sayının yedi olarak söylenmiş olması düşündürücüdür. Seyyah, “...baştan başa beyaz ve renkli ham mermer ve nakışlı mermerle süslenmiş bir avludur...” diyerek yapının günümüze ulaşamayan avlusu ile “...Ortasında bir abdest havuzu var, bu da rakip kabul etmeyen sanatlı şadırvanlardan biridir...” ifadesiyle⁷⁰ yine günümüze ulaşamayan şadırvanın güzelliğinden bahsetmiştir.

Res. 34. II. Abdülhamid Arşivi’nde Tekye Cami’nin Kuzeydoğudan Görünümü⁷¹

⁷⁰ Seyit Ali Kahraman, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Kütahya, Manisa, İzmir, Antalya, Karaman, Adana, Halep, Şam, Kudüs, Mekke, Medine* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), 9/1, 386.

⁷¹ İÜ, “İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı”, (Erişim 21 Ekim 2022).

Tarihî bir kaynak olmanın ötesinde özellikle sanat eserlerinin mevcut görüntülerini aktarmada II. Abdülhamid Arşivi oldukça önemli bir eserdir. Bu arşivde yer alan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğindeki coğrafyaları, mekânları ve yapıları gösteren resimler İstanbul Üniversitesi tarafından dijital ortamda ilgililerin kullanımına açılmıştır.⁷² Bu arşiv içerisinde Kilis'in genel görüntüsünün yanı sıra Tekye Cami ve Mevlevîhâne gibi şehrin sembol yapılarının resimleri de bulunmaktadır. Bu resimler içerisinde Tekye Cami'nin son cemaat yerinin olduğu alandan çekilen bir görüntü oldukça dikkat çekicidir. Bu görüntüye göre son cemaat mahallinin türbeye yakın alanında yer alan, kubbelerin olduğu duvar yüzeyinde Arapça yazılar bulunur. Günümüze ulaşamayan ve ne zaman eklendiği bilinmeyen yazılarda büyük bir (و) harfi ile “Allah” ve “Muhammed” ismi okunmaktadır (Res. 34).

Res. 35. II. Abdülhamid Arşivi'nde Tekye Cami'nin Kuzeybatıdan Görünümü⁷³

Res. 36. Türk Tarih Kurumu Arşivi'nden Tekye Cami⁷⁴

Külliyenin önemli bir yapısı olan ve günümüze büyük oranda hem bozularak hem de bazı birimleri eksilerek gelen medrese hakkında da II. Abdülhamid Arşivi fikir edinmemize olanak sağlamaktadır. Yapının

⁷² İstanbul Üniversitesi (İÜ), “İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı”, (Erişim 21 Ekim 2022).

⁷³ İstanbul Üniversitesi, “İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı”.

⁷⁴ Türk Tarih Kurumu Arşivi, (TTK), “Türk Tarih Kurumu Arşivi Tekke Camii”, (Erişim 22 Ekim 2022).

kuzeybatı köşesinden çekilen bir görüntü, kuzey kanadındaki birimleri görmemize imkân tanımaktadır. Görsel verinin bizlere söylediği, günümüze ulaşamayan ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında var olan kuzey yöndeki revaklardır. Bu görüşümüzü destekleyen bir diğer arşiv vesikasına ise Türk Tarih Kurumundaki dijital kaynaklardan ulaşmaktayız.⁷⁵ Görüntüde, Tekye Cami ile medresenin kuzey batı kanadı yer almaktadır. Bu fotoğrafta ilk olarak külliye'nin kuzeyindeki istinat duvarlarıyla çevrili bir alan ile bir portalin varlığı dikkat çekmektedir. İki küçük kule ile giriş yönünün vurgulandığı bu portal günümüzde mevcut değildir. Üzerinde durduğumuz konulardan biri de medresenin kuzeybatı yönündeki görüntüsüdür. Buradaki fotoğrafta da medresenin kuzeybatı kanadındaki uzantıların son cemaat mahallindeki kubbelerden daha küçük boyutlu olduğu ve düz bir dam şeklinde tanzim edilen bir örtü ile kapatıldığıdır (Res. 35-36).

Tekye Cami bezemelerinde öne çıkan süslemelerden biri de çinilerdir. Son cemaat mahallinin bulunduğu duvar yüzeyindeki pencere alınlıkları ile harimdeki sivri kemerli pencere açıklıklarının üzerinde bu çiniler yoğun olarak kullanılmıştır. Tıpkı iki renkli taş bezemelerde olduğu gibi çiniler de hem bağlı bulunduğu yüzeyin hareketli görüntüsüne katılmış hem de yapıdaki kalem işi, iki renkli taş ve mahfil katının alt kısmında yer alan ahşap bezemeler gibi farklı bir türün de süsleme açısından yapıda yer almasına olanak sağlamıştır.

Dinî mekânın farklı yerlerinde yer alan çinilerin mavi-beyaz grubuna girdiği hatayî başta olmak üzere rumî ve gülce motiflerinin yoğun olarak kullanıldığı ifade edilmektedir.⁷⁶ Çiniler açısından öne çıkan unsurlardan biri de tıpkı renkli taş bezemelerde olduğu gibi Adana Ulu Cami'nin türbe girişi, Hüsreviye Cami'nin pencere alınlıkları ile çinilerin görüldüğü yegâne sivil mimari örneği olan Halep, Canpolat Sarayı'nda bu çinilere rastlandığı anlaşılmaktadır.⁷⁷

⁷⁵ TTK, "Türk Tarih Kurumu Arşivi Tekke Camii".

⁷⁶ Bilgin, "Kilis Tekke (Canpolat Paşa) Camisi'nin Mimarisi", 9.

⁷⁷ Nusret Çam, *Adana Ulu Cami Külliyesi* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 25; Yıldız Demiriz, "Osmanlı Keramik ve Çini Sanatında Gül Terminolojisi ve Tanımı, Çini Yazıları", *Prof. Dr. Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları* (İstanbul: Sanat Tarihi Derneği Yayınları, 1996), 48-49; Bilgin, "Kilis Tekke (Canpolat Paşa) Camisi'nin Mimarisi", 9.

Tekye Cami'nin mihrabında yer alan yedi sıra mukarnas dikkat çekicidir. Mihrap nişinin tepe noktasındaki istiridye kabuğu şeklindeki bezemenin benzerlerine Harput Ulu Cami (1155-1165) avlu mihrabının kavsarası, Dunaysır Ulu Cami (1204) ile Konya Beyşehir Kızılören Han Mescid (1205-1210) mihrabı kavsarası ve Diyarbakır Mesudiye Medresesi'ndeki (1223) avlu mihrabının kavsarasında rastlanmaktadır.⁷⁸

Mihrap nişlerinde mukarnasların kullanıldığı bilinmekle birlikte yedi sıralı mukarnas düzenlemesi genel bir uygulama değildir. Konu hakkında yapılan bir araştırma oldukça dikkat çekicidir. Bu bağlamda Diyarbakır Ali Paşa Cami (1534-1537), Gaziantep Tekke Cami (1638), Şanlıurfa Çakeri Cami (1524), Şanlıurfa Hacı Lütfullah Cami (1720) ve Şanlıurfa Hayrullah Cami (1764) mihrabındaki kavsaranın da yedi sıralı bir düzenlemeye sahip olduğu tespit edilmiştir.⁷⁹ Araştırma verilerindeki bu bilgiler, mukarnas oluşumdaki yedi sıralı düzenin, Güney Doğu Anadolu'da Osmanlı döneminde inşa edilen camilerdeki görülme oranının diğer bölgelere kıyasla daha fazla olduğunu düşündürmektedir.

Külliyenin önemli yapılardan biri olan türbe, plan bakımından son derece önemlidir. Bu açıdan üzerinde duracağımız ilk unsur anıt mezaradaki altıgen planın, Kilis'teki benzer yapılarda tekrar edilmemesidir. Bilindiği gibi altıgen planlı türbe mimarisi klasik dönem anıt mezarlarda kullanılan tasarımlardandır.⁸⁰ Bu durum incelediğimiz türbenin inşasında tıpkı camide olduğu gibi başkent üslubunun etkilerini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Türbe hakkında üzerinde durduğumuz konulardan bir diğeri de anıt mezarın içinde sandukası bulunan kişiler arasında Canbolat Bey'in olup olmadığıdır. Bu konuda kesin bir yargıya varılamamasının sebeplerinden biri Emir Canbolat Bey'in ölüm tarihi ve yeri konusunda ileri sürülen farklı görüşlerdir. Tarihsel verilere göre Canoplat Bey, 21 Temmuz 1571 yılında başlayıp 31 Temmuz 1571 yılında sonra eren Magosa kuşatmasına katılmıştır. Bu bilgiler Canpolat

⁷⁸ Alev Çakmakoğlu Kuru, "İkonografik Açıdan Orta Çağ Türk Mimarisinde Yer Alan İstiridye Motifi", *Erdem* 52 (Aralık 2008), 114.

⁷⁹ Butasım, *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Osmanlı Dönemi Mihrapları*, 296.

⁸⁰ 1555 yılında inşa edilen Topkapı'daki Kara Ahmed Paşa Türbesi ile 1600 yılına ait III. Murad Türbesi bu plan tipinin öne çıkan örnekleri arasındadır. Hakkı Önkal, "Klasik Devir Osmanlı Türbelerinin Plan Özellikleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 54.

Bey'in Kıbrıs seferine katıldığını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Canbolat Bey'in türbede gömülü olmadığını düşünen Konyalı, elinde kesin bir veri olmamasına rağmen Kıbrıs seferine katıldığı kesin olarak bilinen Canbolat Bey'in Magosa kuşatması esnasında öldüğünü ileri sürmektedir.⁸¹ Canbolatoğulları ailesi üzerine çalışmalar yapan Metin Akis ise Kıbrıs seferine katılan Canbolat Bey'in Magosa'da şehit düşmediğini hatta seferden bir buçuk yıl sonra İstanbul'dan Canbolat Bey'e emirler gönderildiğini arşiv vesikalarındaki kayıtlardan net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu durum da bizlere kendi türbesini yaptıran Canbolat Bey'in 1571 yılında Kıbrıs'ta ölmediğini göstermektedir. Arşiv belgesindeki verilerden yola çıkan Akis, Kilis'e döndükten kısa bir süre sonra ölen Canbolat Bey'e ait mezarın kendi yaptırdığı türbenin haziresinde olduğunu düşünmektedir.⁸²

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçen sancak şehrinde yönetimin değişmiş olması şehir dinamikleri açısından adeta bir domino etkisi yaratmıştır. Memlûklü kültürü üzerinde yaşanan bu değişimde en dikkat çekici alanların başında ise imar faaliyetleri gelir. Bu bağlamda Kilis Ulu Cami gibi bezeme ve cephe tasarımı açısından Memlûk geleneğine bağlanan yapılar yerini, Osmanlı şehri kimliğini oluşturan sokak dokusuna, çeşitli yapılara kısacası imar faaliyetlerine bırakmaya başlamıştır. Bu mimari geçişin en somut tanığı da bu çalışmanın konusunu oluşturan Canbolatoğulları Külliyesi'dir. Nüfuzlu bir aile olduğu anlaşılan ve 16. yüzyıl Kilis'ine damga vuran ailenin imar çalışmaları başkent üslubunun yerel dinamikler tarafından takip edilmesine doğrudan olanak sağlayan bir köprü görevi üstlenmiştir. Yapı topluluğunun bir diğer önemi de

⁸¹ Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi*, 460.

⁸² Akis, "İ. Hakkı Konyalı Armağanına Katkı", 402. Üzerinde durduğumuz konulardan biri de Semavi Eyice'nin 1571 yılında Kıbrıs'ta şehit düştüğüne inandığı ve Canbolat Bey'e ithafen yapıldığını söylediği Magosa'daki Canbolat Bey Türbesi'dir. Yaptığımız tespitlere göre Canbolat Bey'in hem ölüm tarihi hem de türbesi hakkındaki yanlış ve eksik bilgiler sonraki çalışmalarda da tekrar edilmiştir. Semavi Eyice, "Canbolat Bey Türbesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993) 7/143; Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*, 19; Haşşi, *Ali Paşa Canbulad*, 143.

Osmanlı imar faaliyetlerinin bir aile tarafından başlatılan ilk örneği olmasıdır. Günümüze özgün dokusu bozulmadan gelen özellikle cami ile türbenin genel vaziyet planı bu açıdan önemlidir. Camide karşımıza çıkan tek kubbeli, kare mekânlı ve piramidal görünümlü cephe tasarımı, klasik dönem yapılarının sancak şehirdeki tekrarı gibidir. Aynı durum altıgen planlı türbenin mimari tasarımında da kendisini göstermiştir. Plan ve mimari tasarım açısından başkent ekolüne öykünen yapılar bezemede ise tamamen bölgesel süsleme konseptlerinin etkisinde kalmıştır. Bu durum da bizlere külliyei oluşturan yapıların plan açısından başkent ekolüne bağlı olduğunu, bezeme konusunda ise yerel dinamiklerin etkisi altında kaldığını göstermektedir.

Kaynakça

- Akis, Metin. "Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Kilis Sancağındaki Aşiretlerin İdareleri, Nüfusları ve Yaşam Tarzları". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 23/35 (Mayıs 2004), 9-30.
- Akis, Metin. "İ. Hakkı Konyalı Armağanına Katkı: Kilis Sancağında Canbolat Oğulları Ailesinin Yönetimi". *Şehirlerin Sevdalı İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı*, ed. Hasan Bahar. 391-404. Konya: Selçuk Üniversitesi Türikiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2015.
- Akis, Metin, vd. *Kilis Vakıf ve Vakfiyeleri*. Kilis: Kilis Valiliği Yayınları, 2015.
- Akman, Ahmet. "Dayanışma Simgesi İmaretler ve Anadolu'dan Bir Örnek: İlgin Lala Mustafa Paşa İmareti". *The Journal of Social Science* 6/12 (Eylül 2022), 299-319.
- Arık, Rüçhan-Arık, Oluş. *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini; Selçuklu ve Beylikler Devri Çinileri*. İstanbul: Kale Grubu Kültür Yayınları, 2007.
- Bebekoğlu, Sıdika-Tektuna, Mehmet. *Kilis Kültür Envanteri (Kentsel Mimari, Kırsal Mimari ve Yazılı Eseler)*. Kilis: Kilis Valiliği Yayınları, 2008.
- Bilgin, Süreyye Eroğlu. "Kilis Tekke (Canpolat Paşa) Camisi'nin Mimarisi ve Süsleme Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme". *II. İksad Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*. 1-12. Gaziantep: İksad Yayınları, 2018.
- Butasım, Nebi. *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Osmanlı Dönemi Mihrapları (1515-1915)*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

- Çakır, Şerife. *Ma'kûlî Yazının Tasarım Özellikleri ve Kullanım Alanları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Çam, Nusret. *Adana Ulu Cami Külliyesi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Çelik, Şenol. "XVI. Yüzyılda Hanedan Kurucu Bir Osmanlı Sancakbeyi: Canpulad Bey". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 7 (Güz 2002), 1-34.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa. "Külliye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/542-544. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Demiriz, Yıldız. "Osmanlı Keramik ve Çini Sanatında Gül Terminolojisi ve Tanımı, Çini Yazıları". *Prof. Dr. Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları*. 48-49. İstanbul: Sanat Tarihi Derneği Yayınları, 1996.
- Duman, Süleyman. *Celali İşyanları Örneğinde Canbuladoğlu Ali Paşa İşyanı*. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Dündar, Abdulkadir. *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Eker, Fevziye-Köksöken, Furkan. "Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep Örnekleri Işığında Suriye-Zengi Üslubunun Mimari Süslemeye Etkileri". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 13/Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu Özel Sayısı (Ekim 2023), 93-124.
- Emecen, Feridun. "Mericidâbık Muharebesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/174-176. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Evliyâ Çelebi. *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*. haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı vd. 9. Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Eyice, Semavi. "Canbolat Bey Türbesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/143. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Eyice, Semavi. "Hüsreviye Camii". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/57-58. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Gürsu, Esmâ. *Celali İşyanlarından Canbolatoğlu Ali Paşa İşyanı*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Gonella, Julia-Viktoria, Meinecke. "Suriye, Filistin ve Mısır: Eyyûbîler, Memlükler ve Haçlılar/Mimari". çev. Nurettin Elhüseyni. *İslam Sanatı ve Mimari*. ed. Markus Hattstein-Peter Delius. 174-193. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2007.

- Haşşî, Selim Hasan. *Ali Paşa Canbulad*. Lübnan: Beyrut Matbaası, 1986.
- İlgürel, Mücteba. “Canbolatoğulları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/144-145. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- İÜ, “İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı II. Abdülhamid Han Fotoğrafları Albümleri”. Erişim 21 Ekim 2022. https://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default
- Kahraman, Seyit Ali. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Kütahya, Manisa, İzmir, Antalya, Karaman, Adana, Halep, Şam, Kudüs, Mekke, Medine* 9/1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Kesmez, Tülay. *Kilis Camileri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi*. İstanbul: Fatih Matbaası, 1968.
- Kuban, Doğan. *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Kuru, Alev Çakmakoglu. “Orta Çağ Anadolu Türk Mimarisinde Düğüm Motifi ve İkonografisi”. *Erdem* 51 (Ağustos 2008), 23-52.
- Kuru, Alev Çakmakoglu. “İkonografik Açıdan Orta Çağ Türk Mimarisinde Yer Alan İstiridye Motifi”. *Erdem* 52 (Aralık 2008), 111-124.
- Küçükdağ, Yusuf. “Kilis Mevlevîhânesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri”. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 24/24 (Aralık 2004), 257-287.
- Kültür Envanteri. “Kültür Envanteri Canpolat Paşa Tekye Cami”. Erişim 22 Ekim 2023. <https://kulturenvanteri.com/yer/canbolat-pasa-tekke-camii-kilis/#17.1/36.714771/37.114433>.
- Önge, Yılmaz. “Alaaddin Keykubad Döneminde Konya’da İnşa Edilmiş Mimarlık Eserleri”. *Selçuk Üniversitesi Selçuk Araştırmaları Dergisi* 3 (Haziran 1988), 49-60.
- Önkâl, Hakkı. “Klasik Devir Osmanlı Türbelerinin Plan Özellikleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 51-71.
- Özcan, Abdülkadir. “İskender Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/565-599. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Peçevî İbrahim Efendi. *Peçevî Tarihi*. haz. Bekir Sıtkı Baykal. 1. Basım. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Tektuna, Mehmet. *Hurûfât Defterlerinde Kilis Sanacağı (1690-1832 Sosyoekonomik ve Kültürel Yapı)*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları, 2020.

- Tercanlı, Akın. “Kilis Ulu Cami Süslemeleri”. *Sosyal Bilimler Işığında Edebiyat, İletişim, Sanat, Eğitim, İslami İlimler ve Felsefe Yazıları*. ed. Halil Aldemir-Mustafa Ayyıldız. 98-131. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Tercanlı, Akın. “Kilis’in Hamamları, Çeşmeleri, Hanları, Evleri, Konakları ve Kamu Yapıları Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *Geçmişten Günümüze Bilge Şehir Kilis*. ed. Mehmet Ali Yıldırım. 538-607. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Kilis Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2023.
- TTK, “Türk Tarih Kurumu Arşivi Tekke Camii”. Erişim 22 Ekim 2022. <https://arsiv.ttk.gov.tr/details>
- Tuncel, Metin. “Kilis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/5-8. Ankara: TDV Yayınları, 2002.